Molnár Judit

Jeszenszky kontra Karsai

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 33. szám, 2019. augusztus 16.

Jeszenszky Géza szerkesztésében 2017-ben jelent meg az Egyesült Államokban az a kilencszerzős tanulmánykötet, melynek címe magyarul *1944 július. A budapesti zsidók deportálásának meghiúsulása*, és amelyet meglehetősen élesen bírált Karsai László (*Jeszenszky és a holokauszt*, *ÉS*, 2019/25. jún. 21.). Jeszenszky indulatosan utasította vissza Karsai érveit (*ÉS*, 2019/27., júl. 5.). Majd folytatódott a „szóváltás" (*ÉS,* 2019/28., júl. 12., 2019/30., júl. 26., 2019/31., aug. 2.).

Jeszenszky szerint Karsai részéről „elsődleges cél Horthy Miklós kormányzó minél negatívabb ábrázolása". Mi volt ellenben az ő célja? „Sem bevezetőm, sem a könyv tanulmányai nem egy »legendáriumot« terjesztenek, ahogy Karsai állítja, hanem az angolul olvasók számára rámutatnak egy ellentmondásra. Miközben vitathatatlan a deportálásokat elrendelő és végrehajtó magyarok, valamint a »zsidókérdést« a Sztójay-kormány hatáskörébe engedő kormányzó felelőssége, az is tény, hogy Horthy 1944. júniusi fellépése és a parancsát végrehajtó Koszorús ezredes akciója nélkül július elején bizony a halálba szállították volna ki a Budapesten élő vagy ott menedéket talált zsidó magyarokat." Ehhez még hozzáfűzi, hogy „a könyv nem a magyar holokausztról szól, hanem kizárólag a július eleji eseményekről és hátterükről". Szerinte „a magyar zsidóság tragédiája egy fejezetének tárgyilagos és egyben önkritikus bemutatását" kapja az olvasó. Figyelmébe ajánlja Karsainak a *Magyar Szemle*ben 2018 elején megjelent tanulmányát (*Horthy és a magyar zsidóság deportálása*), valamint hosszan idézi a magyar holokauszt 50. évfordulójára szervezett konferencián mondott beszédét. Büszke arra, hogy mit sem változott álláspontja azóta. Egyúttal utal a „konferencia megnyitóján történt incidensre, amelynek a célja a hivatalban lévő kormány miniszterének lejáratása volt a választások előtt".

Megfogadtam a tanácsot és elolvastam a tanulmányát. Sőt, az 1994-es sajtóban megtaláltam a majd' teljes, az általa idézettnél bővebb terjedelmű 1994-es beszédét is (*Népszava*, 1994. ápr. 6. 8.). Nos, egyetértek Jeszenszky Gézával. Beszéljenek a tények!

Tény, hogy Jeszenszky következetesen zsidó származású állampolgárok/honfitársak, vagy magyar tudatú, hazafias érzelmű állampolgárok 1944-es tragédiájáról szól mindenhol. Ugyanakkor tény, hogy az 1941-es népszámlálás ezt a kifejezést nem ismeri. Rákérdeztek az állampolgárok nemzetiségére, anyanyelvére és vallására. Az általa említett állampolgárok magyar nemzetiségűek, magyar anyanyelvűek és izraelita vagy más vallásúak voltak. (Számuk az akkori Magyarországon megközelítően 800 000 fő volt.) Utóbbiakat az úgynevezett zsidótörvények minősítették zsidónak. Ezek a Jeszenszky által „szégyenkezve" felidézett törvények nem a „szörnyűségeket korlátozták" 1944-ig, hanem magyar állampolgárok egy részét jogaikban korlátozták, vagyonuktól megfosztották, vegyes házasságtól eltiltották.

Jeszenszkynek arra a gondolatára reflektálva, miszerint 1944 előtt „egy határozott kormányzati szándék figyelhető meg abban, hogy egymillió zsidó talált Magyarországon menedéket" (*Népszava*, 1994. ápr. 6. 8.), Randolph L. Braham professzor igen határozottan azt nyilatkozta, hogy „a történelmi tények alapján nem tudom alátámasztani azokat a véleményeket, hogy Magyarország egymillió zsidónak adott menedéket" (*Népszabadság*, 1994. ápr. 6. 4.). Tény egyébként, hogy a volt külügyminiszter nem szerepelt a konferencia megnyitó programjában. Állítólag Schweitzer József főrabbi szavai inspirálták, és ezért kért szót. Majd papírról olvasva mondta fenti gondolatokat. Feltételezem, az akkori jegyzetét vette elő most idézve önmagát. Furcsa mód kifelejtette (legalábbis nem jelezte, hogy kihagy a szövegéből) azt a mondatot, ami miatt a történelemhamisítók egyik csoportjába sorolta Braham (*Beszélő*, 2002/4. szám): „az 1944-es tragédiát nem egyszerűen a hitleri háború (...) okozta kizárólag, hanem Trianon és az afölötti

fájdalom” (*Népszava*, 1994. ápr. 6. 8.). Majd felhívta a figyelmet, hogy indokolt a nácizmusnak és a kommunizmusnak együttes elítélése, mondván, hogy ezek összefüggnek egymással, és könnyen átcsapnak egyikből a másikba. Ekkor kezdődött a taps és dübörgés. Úgy tűnik, Jeszenszky 25 év múltán sem revideálta álláspontját. Egyetért akkori önmagával: azzal, hogy felkérés nélkül hosszan felszólalt, azzal, hogy összefügg az 1944-es tragédia az első világháborút lezáró békékkel, azzal, hogy az évfordulós holokausztkonferencián nem csak a holokauszttal kell foglalkozni, hanem a félmillió magyar áldozattal is, valamint a náci és kommunista rendszer összehasonlításával. Csak halkan kérdezem, ha mondjuk egy Rákosi-rendszert értékelő konferenciára ment volna el, eszébe jutott volna felvetni, hogy gondoljunk a holokauszt áldozataira?

De térjünk vissza 1944 júliusához és Horthy deportálást leállító lépéséhez. Jeszenszky szerint súlyosan elfogult az, aki kétségbe vonja, hogy a kormányzó az 1944. június 26-i koronatanácson elhangzott szavai akadályozták meg döntően a deportálást Budapestről a haláltáborokba [sic! – egy haláltáborba szállították a zsidónak minősített magyar állampolgárokat: Auschwitz-Birkenauba]. Erre az egyetlen „koronatanú Lévai Jenő”. Csakhogy a koronatanácsi ülésről nem áll rendelkezésre jegyzőkönyv, Lévai pedig nem volt jelen az ülésen. Jeszenszky azzal védekezik, hogy hitelt adott Braham és Turbucz szavainak is. Csakhogy mindkettő Lévaira hivatkozik, aki Jungerth-Arnóthy Mihály 1945 augusztusában lejegyzett visszaemlékezését idézi szabadon. (Az eredeti teljes szöveg elérhető Karsai László és Molnár Judit szerkesztésében: *A magyar Quisling-kormány. Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt*. Budapest, 1956-os Kht., 2004. 768–788.) Az emlékezés szerint Horthy állítólag „kijelentette, hogy ő a felelősséget többé nem vállalja, és beszünteti a zsidók további deportálását Németországba”. De nem tette. Ráadásul erősen megkérdőjelezhető Jungerth-Arnóthy emlékezetének megbízhatósága. A június 21-i minisztertanácsi ülésen számolt be arról, hogy hírek szerint Lengyelországban a deportált zsidókat elgázosítják és elégetik. (A jegyzőkönyv kézzel írt és gépelt változata is fennmaradt. Közli: *A magyar Quisling-kormány.* 748–756.) Ugyanezen az ülésen tett jelentést Endre László és Baky László is a gettósítás és deportálás körülményeiről. Jungerth-Arnóthy azonban egy év távlatából úgy emlékszik, hogy ekkor csak arról döntöttek, hogy a következő minisztertanácsi ülésen jelenjenek meg az államtitkárok, és a beszámolókra akkor került sor. A hibákat sorolhatnám még, de szóljunk a tényekről.

Tény, hogy Horthy, mivel feltehetően elégedett volt Sztójay tevékenységével, június 23-án vitézzé avatta a miniszterelnököt.

Tény, hogy Horthy június 26-i koronatanácsi nyilatkozattervezetében az olvasható, hogy „hangsúlyozom azt a határozott kívánságomat, hogy Endre László haladéktalanul elmozdíttassék a zsidó ügyek irányításától, Baky László pedig államtitkári tisztétől felmentessék” a kegyetlenkedések miatt. De nincs szó a deportálás leállításáról, pusztán arról, hogy szeretné leállítani.

Tény, hogy tíz nap telt el július 6-ig, amikor felfüggesztette a kormányzó a deportálást.

Tény, hogy június 26. és július 6. között 55 646 magyar állampolgárt deportáltak az országból.

Tény, hogy június 26-tól érkeztek a csendőregységek a fővárosba a Pest környéki és budapesti deportálás végrehajtására.

Tény, hogy ezekben a napokban sorban érkeztek tiltakozó táviratok Horthyhoz a pápától, az Egyesült Államok elnökétől, a svéd királytól, és még sorolhatnánk.

Tény, hogy július 4-én este Horthy csak Endrét és Bakyt bírálta Veesenmayernek, a birodalom teljhatalmú megbízottjának, illetve – bár említést tett a külföldi és hazai tiltakozásokról – csupán a kikeresztelkedett zsidók, az orvosok és a munkaszolgálatosok érdekében emelte fel szavát.

Tény, hogy július 5-én délután, amikor olyan híresztelések terjedtek el, hogy Baky a fővárosba rendelt csendőrökkel puccsot akar végrehajtani, akkor ezt Horthy elhitte, és Budapestről visszarendelte állomáshelyeikre a csendőrzászlóaljakat. A csendőrök elhagyták Budapestet, de maradtak a Pest környéki

akció végrehajtására.

Tény, hogy a Budapestre rendelt csendőrzászlóaljak vezetői nem tudtak arról, hogy Koszorús Ferenc „ultimátumszerűen felszólította a csendőröket a város elhagyására”. (Jeszenszky ezt Bokor Péter: *Képzelt interjú egy vezérkari ezredessel* című írása alapján állítja.) Nem is találkozhattak vele, hisz Horthy utasítására távoztak a fővárosból.

Tény, hogy július 6-án hajnalban, indulás előtt Paksy-Kiss Tibor csendőr ezredest, aki a budapesti zsidók deportálását irányította volna, Lázár Károly vezérőrnagy, a testőrség parancsnoka a várba vitette, és kihallgatta. Azt „firtatta, hogy Baky László nem-e [sic!] puccsot akart a kormányzó ellen előkészíteni a sok csendőr felrendelésével”. (BFL, Nb. 5045/1945. Paksy-Kiss vallomása.)

Tény, hogy Lázár Budapestre vezényelte Koszorúst páncélosaival Esztergomból. Nincs olyan korabeli dokumentum, amely alátámasztaná Koszorús emlékeit a deportálás leállításában játszott szerepéről. Koszorúsnak nem volt kit felszólítania a főváros elhagyására, mert a csendőregységek már úton voltak hazafelé.

Tény, hogy július 7–9. között 35 578 magyar állampolgárt deportáltak Kassán keresztül az V. deportálási zónából és Pest környékéről.

Tény, hogy július 8-án Horthy megnyugtatta Veesenmayert, hogy „a budapesti zsidók eltoloncolásához rövidesen hozzájárul”.

Tény, hogy júliusban heteken keresztül nem volt hajlandó tárgyalni a deportálás folytatásáról Horthy.

Jeszenszky szerint „eldönthetetlen, hogy Horthy mit tudott, vagy mit sejtett a deportálások céljáról”, miközben ő maga idézi tanulmányában az 1943-as klessheimi találkozón elhangzottakat, hozzátéve, hogy „Horthy személyes érdeme, hogy a német követelésekkel dacolva megtagadta azoknak a még súlyosabb intézkedéseknek a bevezetését, amik a náci Németország uralma alatt álló Európában érvényben voltak, beleértve a tömeges deportálást, aminek a célja a zsidóság kiirtása volt”. Komolytalan azt gondolni, hogy egy évvel később már nem emlékezett Horthy arra, hogy a deportálás megsemmisítést jelent. Nem az a kérdés, hogy mikor olvasta a kormányzó az auschwitzi jegyzőkönyvet a borzalmakról, hanem az, hogy mennyire játszott szerepet döntéseiben a magyar zsidók sorsa. 1944. március 19-én, amikor úgy döntött, hogy – mind Hitler, mind Kállay kérésére – helyén marad, pontosan tudta, hogy magyar állampolgárokat fognak deportálni a halálba. Július 5-én, amikor a csendőrpuccstól tartva a fővárosból visszarendelte állomáshelyeikre a csendőröket, akkor is pontosan tudta, hogy a Budapesten élőket nincs, aki deportálja. De azt is tudta, hogy miközben a város határában lévő utcák egyik oldalát nem „tisztogatták”, addig a másik oldaláról, amely közigazgatásilag Pest környékéhez tartozott, elvittek családokat a halálba. Kérdés, hogy miért járult hozzá augusztusban a deportálás folytatásához.

Tény, hogy augusztus 19-én Eichmann-nal már azt közölte a Sztójay-kormány új belügyminisztere, Bonczos Miklós, hogy a magyar kormány a kormányzó beleegyezésével „e hó 25-én megkezdi Budapest területéről a zsidók evakuálását”.

Tény, hogy augusztus 23-án a kabinetirodában elkészült a nyilatkozattervezet, amely augusztus 28-i kezdettel tervezte a „német birodalmi kormány rendelkezésére bocsátani” azokat „a büntetett előéletű vagy közveszélyes zsidókat (amely tényt a magyar kormányhatóságok állapítják meg), akiknek jelenléte a közrendet, a közélelmezést, az ország belső biztonságát veszélyezteti”. Más szóval, bárki vagonírozható és deportálható, aki zsidónak minősül.

Tény, hogy augusztus 23-án megtörtént a román átállás.

Tény, hogy augusztus 24-én délben a kormányzó magához kérette Veesenmayert, és közölte vele, hogy „néhány napon belül megkezdi a zsidók eltávolítását Budapestről, akiket a városon kívül fekvő táborokban gyűjtenek össze. De lelkiismeretével nem egyeztethető össze, hogy a birodalomba való deportáláshoz

hozzájáruljon.”

Tehát tény, hogy Horthy nem június 26-án vagy július 6-án állította le a deportálást, hanem augusztus 24-én. Magyarul, ha használta is ezt a szót, nem tekintette végleges döntésnek a román átállás előtt.

Tény, hogy a Jeszenszky Géza által szerkesztett könyv azt sugallja, hogy Koszorús Ferencnek köszönhetik a pesti zsidók életüket.

Tény, hogy ezzel megtéveszti olvasóit. Ha valóban tárgyilagos és önkritikus könyvet akart volna kiadni, ha valóban vizsgálni akarta volna Horthy szerepét a deportálásban, majd a leállításban, akkor a magyar holokauszt és Horthy pályafutásának olyan szakértőit is felkérte volna a kötetbe szerzőként, mint például Karsai László, Ungváry Krisztián, Turbucz Dávid. 1944 júliusának eseményei nem érthetők meg az előzmények és a következő hónapok történései nélkül.